

E.N.QULIYEV

e-mail: quliyevlun001@gmail.com

Gəncə Dövlət Universiteti

(Gəncə şəh., Heydər Əliyev pr., 429)

HƏRBİ MƏZMUNLU MİLLİ – İDMAN OYUNLARINDAN İSTİFADƏNİN İMKAN VƏ YOLLARI

Açar sözlər: milli – idman oyunları, hərbi əhəmiyyətli oyun, fiziki tərbiyə, təlim–tərbiyə prosesi, milli mentalitet.

Ключевые слова: национально - спортивные игры, игра военного значения, физическое воспитание, учебно-воспитательный процесс, национальный менталитет.

Key words: national - sports games, game of military significance, physical education, training process, national mentality.

Düşünmək, fakt və hadisələri təhlil etmək, oxuyub öyrənmək - əqli iş, fiziki hərəkət və fiziki əmək insana xas olan atributlardır. Bunların sırasında idman iradə ilə bağlı olub, məqsədyönlü, sistemli və ardıcıl məcmusu kimi insanın bütövlükdə fəal həyat mövqeyi qazanmasında mühüm rol oynayır.

Dünya xalqlarının görkəmli nümayəndələri hərəkəti, fiziki fəaliyyəti sağlam həyat tərzini üçün mühüm saymışlar. İnsanın hər cür hərəkətləri, fəaliyyət növü və vərdişləri ali sinir sistemi ilə sıx bağlıdır. Bunların ahəngdarlığı normal həyat üçün başlıca şərtidir. Ümumiyyətlə, hərəkət çox böyük təsir qüvvəsinə malik vasitə kimi dəyərləndirilir.

Azərbaycan ictimai – bədii və pedaqoji fikir tarixinin görkəmli nümayəndələri fiziki sağlamlığa, insanın bədəncə möhkəm, dözümlü və kamil olmasına, tarixi ənənə və təcrübə əsasında, böyük dəyər vermişlər.

İstər qədim və orta əsr ədəbiyyatımızda, istərsə də XX əsr sənəti nümunələrində müsbət ədəbi qəhrəmanları səciyyələndirən ən mühüm keyfiyyətlər sırasında fiziki sağlamlıq, yenilməz fiziki gücə malik olmaq, qılnc oynatmaq, ox atmaq, şahmat və nərd oynamaq, bacarıqlı süvari olmaq, covqan oynamağı bacarmaq, ovçuluq, üzgüçülük, fiziki dözümlülük, yaraşlıq qədd- qamət sahibi olmaq və s. xüsusi dəyər – fiziki mədəniyyət elementləri dəyəri daşıyır.

Ədəbi – tarixi mənbələrdən bəlli olan budur ki, Azərbaycan ictimai (bu kontekstdə həm də pedaqoji) fikrində insanın ümumi tərbiyəsi çoxtərkipli sayılmış, buraya əqli, əxlaqi, mənəvi, milli – bəşəri, estetik, əmək tərbiyəsi, natiqlik bacarığı onun fiziki tərbiyəsi ilə əlaqəli, vəhdətdə götürülmüşdür. Ədəbi qəhrəmanların bədii – estetik təqdimatı və tarixi şəxsiyyətlərin real nümunəsindən aydınlaşır ki, fiziki mədəniyyət cəmiyyətin ümumi inkişafını əks etdirən bədii, etik, siyasi, nitq mədəniyyəti kimi ümumi və daimi kateqoriya kimi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Şagirdlərin fiziki sağlamlığının təmin olunmasında, fiziki inkişafının reallaşdırılmasında, ümumi mədəniyyətin tərkib hissəsi olan, fəal həyat mövqeyi tutulmasında başlıca vasitələrdən sayılan fiziki mədəniyyətin formalaşmasında milli klassik oyun nümunələri həm mü-təhhərrik – hərəkət hərəkətləri, həm rəvan nitq elementlərini, həm bədii – estetik dəyərləri özündə əks etdirən, daşıyan mənəvi sərvətdir.

Aparılmış pedaqoji tədqiqat, mövcud məktəb təcrübəsinin öyrənilməsi, tarixi mərhələləri əks etdirən ədəbi mənbələrin təhlilindən doğan pedaqoji qənaət belədir ki, milli idman növləri sosial fəallığın artırılması, adamların sağlamlığının möhkəmləndirilməsi, asudə vaxtın daha mənalı təşkili sahəsində başlıca amillərdən biridir.

Hazırda Azərbaycan təhsili sivil ölkələrin inkişaf etmiş təhsilinə uğurla inteqrasiya olunmaqdadır. Bu işin seçilən tərəfləri bunlardır:

1. Azərbaycan təhsili dünya təhsili səviyyəsinə qalxmaq üçün beynəlxalq saziş və müqavilələrə qoşulub, respublika təhsil müəssisələri öz fəaliyyətlərini yaxşılaşdırıb səmərəliliyi artırmaq üçün innovasiyalardan, internet imkanlarından, informasiya və kommunikasiya texnologiyalarından başlıca faktor və vasitə kimi götürürlər.

2. Çoxkomponentli və geniştərkipli bu uzunmüddətli islahat prosesində milli mentalitet ciddi gözlənilir, dövlət miqyaslı bu sosial – pedaqoji, tarixi – ictimai-iqtisadi dəyər və əhəmiyyəti olan islahat növbədə Milli Təhsil Konsepsiyası əsasında hazırlanan və hazırlanmaqda olan fənn kurikulumları əsasında aparılır.

3. Milli kurikulumların tərtibində ümumbəşəri dəyərlər ən yüksək göstərici kimi götürülür, Azərbaycan təhsilinin tarixi təcrübəsi və uğurlar başlıca qaynaq, zəngin mənbə kimi istifadə olunur.

4. Dünyəvi elmlərin (kimya, biologiya, fizik, riyaziyyat, astronomiya, coğrafiya və s.) kurikulumlarında Azərbaycan elminin nailiyyətləri də tədris materialları kimi əksini tapır. Bu, milli qürur hissi zəminində şagirdlərin bəşəri duyğulu dünya vətəndaşları kimi tərbiyə olunması üçün təlimi şərait və əvəzsiz pedaqoji – psixoloji şərait deməkdir.

Məsələyə bu baxımdan yanaşanda aydınlaşır ki, Azərbaycan milli idman oyunlarından təlim – tərbiyə prosesində istifadənin təbii və real pedaqoji - psixoloji əsasları var. Belə ki, təsdiq olunmuş ibtidai siniflər üçün fiziki tərbiyə kurikulumunda milli oyunlardan istifadə məsələsi də əksini tapmışdır. Pedaqoji mətbuatda dərc olunmuş yuxarı siniflər üçün fiziki tərbiyə kurikulumu layihəsində də milli idman oyunları ilə bağlı fikirlər, fiziki tərbiyə prosesində milli oyunlardan istifadə tövsiyəsi təsbit olunmuşdur.

Buradan isə milli oyunlardan təlim – tərbiyə prosesində istifadə yollarının tədqiqinin aktual və vacib olduğu bir daha ortaya çıxır.

Məktəblərdə apardığımız müşahidə və eksperimentlər, müəllim təcrübələrinin təhlili və ümumiləşdirilməsi bu qənaətə gəlməyə imkan verir:

– milli idman oyunları haqqında məlumatlar şagirdlərin qan yaddaşında olur; onlar bu xalq yaradıcılığı dəyərlərini ailədə, bağçada, məktəbdə tənəffüslərdə, asudə vaxtlarda həyətdə təbii və könüllü olaraq, həvəslə ibtidai siniflərin fiziki tərbiyə kurikulumunun tələbləri ilə məşğul olurlar;

– bu oyunlar müxtəlif formalı, zəngin və rəngarəng mövzulu olduğu üçün şagirdləri yorur;

– fasiləsiz olaraq, mədəni – fiziki tələbatı ödəmək niyyətilə, təbii və həyati olaraq keçirilən, asudə vaxtın fiziki inkişafa yönələn, fiziki mədəniyyətin formalaşmasına sərf edilən bu oyunlar xeyli dərəcədə stabil məzmunu və hərəkəi vərdişlər sistemi gözlənilməli üçün problemlər doğurmur.

Beləliklə, milli oyunlardan təlim – tərbiyə prosesində istifadənin aşağıdakı imkan və yollarının daha səmərəli olduğunu müəyyənləşdirdik:

1. Təlim prosesində: a) fiziki tərbiyə dərslərində bədən tərbiyəsi və idman tarixi, idman növləri, idmançılarımız haqqında nəzəri – tarixi məlumat çatdırmaq (proqram tələbi ilə), milli oyunlar barədə informasiya və şərhlər vermək (əyani vəsaitlər əsasında) yolu ilə şagirdlərə nəzəri bilik mənimsətmək. Bu, daha səmərəli, daha effektiv və məqsədyönlü yoldur. Dərs cədvəli əsasında, tədris proqramı ilə, müəllim mühazirəsi, şəhri vasitəsilə reallaşdırılan bu yol planlı, sistemli, məqsədyönlü, empirik və vərdişlərə əsaslanan tədris prosesidir.

b) tədqiqat nəticəsində aşkara çıxarıldı ki, yuxarı sinif şagirdləri hələ aşağı siniflərdə ibtidai siniflərdə oxu, Azərbaycan dili, fiziki tərbiyə dərslərində; əsas təhsil pilləsində Azərbaycan dili, ədəbiyyat, Azərbaycan tarixi dərslərində (Azərbaycan dili dərslərində çalışmalarda oyunlar barədə cümlələr, mətnlər olur; ədəbiyyat fənni üzrə folklor materialları sırasında; Azərbaycan tarixindən milli mədəniyyətlə bağlı mövzuların tədrisində) milli idman oyunları ilə bağlı məlumat mənimsədilməsi imkanları reallaşdırılır.

2. Milli idman oyunlarını öyrətmənin ikinci yolu təlim prosesini davam və inkişaf etdirən, şagirdlərin asudə vaxtlarını həvəs və maraq, meyil və qabiliyyət, həyatı bacarıq və təbii vərdişlər əsasında həyata keçirilən sinifdən xaric və məktəbdən kənar tədbirlərdir. Buraya fərdi, qrup və kütləvi formalı müxtəlif növ işlər (milli idman oyunları üzrə yarışlar, milli oyunlar haqqında stend hazırlanması, milli oyunlarla bağlı radio və televiziya verilişlərinin izlənilməsi və bunlar əsasında yazılı və illüstrativ materiallar toplusunun tərtibi və s.) daxildir.

Ədəbiyyat

1. Abbasov T.T. İdman və mütəhərrik oyunları. Bakı: Maarif, 2007, 263 s.
2. Ağayev Ə.Ə., Səmədov Y.B. Ümumtəhsil məktəblərində xalq oyun əhəmiyyətindən istifadə: metodik vəsait. Bakı: Mütərcim, 2005, 152 s.
3. Ağayev H.H. Azərbaycan milli xalq oyunları. Bakı: Azərbaycan Dövlət Nəşriyyat-poliqrafiya Birliyi, 2002, 79 s.
4. Ağayev M.H. Yuxarı sinif şagirdlərinin hərbi-vətənpərvərlik tərbiyəsi. NDA, Bakı, 1981, 126 s.
5. Azərbaycan qədim milli oyunları / I Ümumrespublika konfransının materialları. Bakı, 1991, 96 s.

Э.Н.Кулиев

Возможности организации национально-спортивных игр военного значения

Резюме

В статье показано, что одним из важнейших средств для продолжения и развития учебного процесса и реализации в жизнь свободного времени школьников, на основе энтузиазма и интереса, жизненных навыков и естественных привычек - являются внеклассные и внешкольные мероприятия. Он включает в себя индивидуальные, групповые и массовые формы различных видов национально- спортивных игр военного значения. Используя национально-спортивные игры военного содержания на уроках физкультуры, внеклассных и внешкольных мероприятиях по физическому воспитанию у школьников наряду с формированием физического совершенствования и культуры, возможно, обогатить у них военно-патриотические чувства и знания.

E.N.Guliyev

Possibilities of organizing military national sports games

Summary

Article deals with research of one of the most important tools for continuing and developing the learning process is that the leisure time of the learner is based on enthusiasm and interest, inclination and ability, vital skills and natural habits. It includes a variety of national, military, and military sports, including individual, group and massive forms. Using military-style national sports games, physical education and physical education classes can be further enriched with students' physical-personality, physical culture, and their military-patriotic feelings and knowledge.

Rəyçi: ped.e.d., prof. Ş.T.Tağıyev

Redaksiyaya daxil olub: 08.04.2022